

Joanna Elżbieta Śliczyńska

Zakład Historii Krajów Nadbałtyckich
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
e-mail: asiulek@autograf.pl

[Zbigniew Domżał i Andrzej Wałkowski, *Imię róży inaczej... W tajemniczym świecie pisarzy i rękopisów klasztoru cystersów w Mogile do początków XVI wieku*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016, 190 ss.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/0860-7435.26.06>

Wybór przez Autorów tytułu dla swojego opracowania i zarazem przedmiotu badań nie był przypadkowy. Łatwo stwierdzić, że nawiązuje do sławnej powieści historycznej Umberto Eco, zatytułowanej *Imię róży* (1987). Analizując zgromadzony przez Autorów bardzo bogaty materiał faktograficzny (źródłowy), zauważymy z całą pewnością, że skryptorium stanowi dla nich „urodzajne pole” analizy i ustaleń archiwalno-historycznych. Tym samym ich badania są kontynuacją wcześniejszych rozważań, prowadzonych przez nich z powodzeniem od wielu lat. Przebadana została całość piśmiennictwa skryptorium cystersów w Mogile aż do początków XVI w., w tym analizie poddano także dokumenty. Uwzględniono przy tym zarówno ich formularz i dyktat, pismo, jak również organizację i personel skryptorium. Autorzy wzięli pod uwagę pisarzy, jak i kopistów skryptorium klasztornego, co z powodzeniem wpłynęło na stopień szczegółowości analizowanych dokumentów w opisie recenzowanego opracowania.

Autorzy książki słusznie umiejscowili cezury swoich badań pod względem chronologicznym od schyłku XIII w. aż po początek XVI stulecia. W tym okresie powstało najstarsze zachowane źródło, które bezpośrednio mówi o ludziach piszących w klasztorze i opracowanych dzięki ich pracy księgach. Jest nim kronika klasztoru w Mogile, pióra brata Mikołaja z Krakowa (1893)¹. Ponadto na przelomie XV i XVI w. nastąpiły ważne zmiany w zakresie piśmiennictwa klasztoru. Odchodzano od rękopisów, zanikała działalność książkowego skryptorium, a zjawiska te wynikały z upowszechniania się druku.

Kwerendy materiału źródłowego w przedmiotowym archiwum cysterskim zostały rozpoczęte przez Autorów w 2012 r. i trwały do 2013 r. Możliwe okazało się w tym czasie zebranie całej literatury naukowej oraz dokumentów powstałych w klasztornym skryptorium (także w postaci fotokopii niezbędnych rękopisów). Niestety, w 2013 r. zajmujący się archiwum klasztornym brat Karol Taflński z powodu niespodziewanego, a koniecznego remontu był zmuszony odmówić dalszego dostępu do interesujących Autorów źródeł. W tej sytuacji badania były prowadzone przez obydwu badaczy na podstawie wcześniej zgromadzonego materiału, ze szczególnym uwzględnieniem rękopisów w Bibliotece Czartoryskich i Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu.

Autorzy z wielką stanowczością i benedyktyńską pracowitością oraz szczegółowością doprowadzili swoje badania do pozytywnego końca. Ostatnio pojawiła się nawet nadzieja na powrót do opisywanego archiwum². Umożliwi to wykonanie fotokopii z rękopisów dostępnych w archiwum klasztornym Opactwa Cystersów w Mogile. Dzięki temu możliwe okaże się uzyskanie podstawy źródłowej, której dotąd brakowało. To pozwoli z pewnością w przyszłości Autorom recenzowanej książki na opracowanie pełnej monografii klasztornego skryptorium do początków XVI w.

Autorzy nie chcieli czekać z opublikowaniem wyników swoich badań dotyczących skryptorium cysterskiego. Zgodnie z tym założeniem podjęli decyzję o wydaniu dwóch obszernych artykułów, które zostały opracowane na podstawie zgromadzonych materiałów archiwalnych. W przypadku archiwum cystersów w Mogile, Autorzy książki ograniczyli się (i słusznie) do informacji, zawartych w katalogu klasztornym z 1997 r. Pierwszy ze wspomnianych artykułów dotyczy kroniki brata Mikołaja z Krakowa jako źródła do dziejów

¹ por. m.in. Kętrzyński (1893); Kaczmarczyk & Kowalski (1919); Kuna (1984); Wałkowski (2009) ze szczególnym uwzględnieniem s. 27, gdzie uzasadniono końcową granicę chronologiczną obejmującą schyłek XIII stulecia; ponadto o konieczności badań skryptoriów cysterskich pisał Kazimierz Bobowski (1992); przykłady innych prac dotyczących tej tematyki: Wałkowski (1996); Domżał (2007).

² Swoją pomoc, według badaczy i autorów recenzowanego opracowania, zaoferował obecny opiekun archiwum, ojciec Szymon Lewandowski.

skryptorium klasztoru cystersów w Mogile do początków XVI w. Zawiera opis sytuacji opactwa od drugiej połowy XV stulecia, charakterystykę osobowego środowiska skryptoryjnego, informacje o kronikarzu, kronice oraz opisuje wątki dotyczące pracy pisarskiej badanego skryptorium. Drugi dotyczy jego personelu od XIII do początków XVI w.

Obydwa artykuły okazały się zbyt obszerne, aby można je było opublikować w naukowych, specjalistycznych czasopismach lub w innych publikacjach zbiorowych pod redakcją. Skrócenie lub podział tekstów wiązałby się ze szkodą dla rozwinięcia podjętego tematu. To zresztą jest oczywiste. Ponieważ połączyła je wspólna problematyka, Autorzy postanowili opublikować je razem, właśnie w recenzowanej książce. Dobrze zatem się stało, że możemy w sposób kompatybilny prześledzić całość merytoryczną, związaną z tajemniczym światem pisarzy i rękopisów klasztoru cysterskiego w Mogile, na przestrzeni praktycznie całego okresu wieków średnich, zaglądając do historii analizowanego przez Autorów środowiska cysterskiego, aż po osoby skrybów z nim związanych.

Tak powstało opracowanie, które w zamierzeniu Autorów recenzowanej pracy ma poprzedzić właściwą i pełną monografię klasztornego skryptorium w Mogile, obejmującą swoją chronologią okres od XIV do początków XVI w. Książka nawiązuje co prawda do badań dotyczących XIII w., ale przeważają w niej istotne pod względem źródłowym i historycznym treści z okresu późniejszego.

Autorzy skupiają swoją uwagę na dwóch podstawowych sprawach. Pierwszą z nich jest kwestia głównego źródła do dziejów skryptorium, a drugą jego personel. Pomimo iż otrzymaliśmy – jak już zostało to zaznaczone wyżej – kompatybilny i całościowy obraz skryptorium w Mogile, jego historii i swojego rodzaju „służby pisarskiej”, to (co zresztą widzą też sami Autorzy książki) niezbędna będzie kontynuacja badań, ich pogłębienie i poszerzenie. Mamy nadzieję, że takowe nastąpi w przyszłości, po pełnym udostępnieniu klasztornego archiwum obu badaczom.

Obecna publikacja, w stanie źródłowym najlepszym, jaki był możliwy do przekazania otoczeniu (czytelnikom) powstała na początku 2015 r. w Wydawnictwie Uczelni Nauk Społecznych w Łodzi. Wkrótce zainteresowanie tematem i książką okazało się na tyle duże, że na drugą edycję zdecydował się również Uniwersytet Łódzki. Autorzy dokonali pewnej modyfikacji tytułu, poprawek i uzupełnień, które z pewnością ulepszyły dotychczasową pracę. Jednak generalnie prezentuje ona, według autorów, stan badań jeszcze z 2015 r. Trzeba przyznać, że jest to stan bardzo rzetelny i niezwykle precyzyjny.

Nie powinno to jednak zmieniać dalszych planów Autorów, zgodnie z którymi głównym ich celem pozostaje opracowanie pełnej monografii

skryptorium cysterskiego w Mogile do początków XVI w. Wzrost zainteresowań badaniami skryptoriów, skłonił Autorów niniejszej pracy do nawiązania do popularnej – już cytowanej wyżej – książki Umberto Eco. I słusznie. Niewątpliwie zachęci to potencjalnych czytelników, z pewnością nie tylko specjalistów, ale również miłośników epoki i tematyki, do zapoznania się z jej stronnicami i głębszej refleksji. Bez wątpienia lektura recenzowanej książki skusi, szczególnie młodych badaczy, do zgłębiania historii i zasobów skryptoriów klasztorów z okresu średniowiecza.

Bibliografia

- Bobowski, Kazimierz (1992). O potrzebie badań nad skryptoriami dokumentowymi cystersów na ziemiach polskich w okresie średniowiecza. Stan i propozycje metod badawczych. W: J. Strzelczyk (red.), *Cystersi w kulturze średniowiecznej Europy*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, s. 55–62.
- Domżał, Zbigniew (2007). *Das Skriptorium des Zisterzienserklosters bis zum Ende des 13. Jahrhunderts (Eldena in Deutschland)*, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej.
- Eco, Umberto (1987). *Imię róży*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Kaczmarczyk, Kazimierz & Kowalski, Gerard (oprac.) (1919). *Katalog archiwum opactwa Cystersów w Mogile*. Kraków: Wydawnictwo Sekcji Archiwalnej Krajowego Grona Konserwatorskiego nr 1.
- Kętrzyński, Wojciech (1893). Wstęp. W: *Monumenta Poloniae Historica*, T. 6. Kraków: Akademia Umiejętności, s. 429.
- Kuna, Hanna (1984). Z dziejów biblioteki OO. Cystersów w Mogile od jej założenia do początku XVIII wieku. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Bibliotekoznawcze*, 2(89), 31-59.
- Mikołaj z Krakowa (1893). Chronicon monasterii Claratumbensis ordinis Cisterciensis auctore fratre Nicolao de Cracovia. W: *Monumenta Poloniae Historica*, T. 6. Kraków: Akademia Umiejętności, s. 429–480.
- Wałkowski, Andrzej (1996). *Skryptoria cystersów filiacji portyjskiej na Śląsku do końca XIII wieku*. Zielona Góra – Wrocław: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego – Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wałkowski, Andrzej (2009). *Skryptorium klasztoru cystersów w Mogile do końca XIII wieku*. Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej.